

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ (СЕРЕДНЯ ГРУППА)

В середньому дошкільному віці відбуваються певні зміни: невдачі позбавляють дітей бажання продовжувати дію, а успіхи, навпаки, підтримують прагнення завершити почату справу. Саме в цьому віці діти особливо сприйнятливі до оволодіння нормами і правилами. Вони з цікавістю, приємністю, а отже, й з особливою легкістю засвоюють необхідність дотримуватися певного порядку при одяганні, умиванні, в інших побутових справах, під час різних занять. Для підтримки загальної активності, виховання цілеспрямованості важливо якомога частіше позитивно оцінювати діяльність малят.

Особливості розвитку пізнавальної сфери

На п'ятому році життя дитини відбувається поступовий перехід від поверхневого сприймання окремих розрізнених предметів і явищ до пізнання їх взаємозв'язків, взаємовідношень, від практичних спроб і помилок через постійне вдосконалення орієнтувальних дій сприймання до мисленнєвих дій. Особливістю пізнавальної активності дитини середнього дошкільного віку є постійна взаємодія практичних, пробних та інтелектуальних дій.

Представлений у наочно-дійовому плані досвід, якого набуває дитина в процесі розв'язання завдань, є живильним ґрунтом для переходу до наочно-образного, а потім і до словесно-логічного мислення. Такий перехід відбувається на основі вдосконалення зорово-рухової та орієнтувально-дослідницької діяльності дитини.

На п'ятому році життя сприймання стає осмисленим, ціле-спрямованим, аналітичним процесом. Зорове сприймання стає одним з основних процесів безпосереднього пізнання предметів і явищ. Дитина навчається розрізняти основні кольори, оволодіває набором еталонів форм предметів. Удосконалюється уявлення дитини про співвідношення предметів за розмірами: шириною, висотою, довжиною. Дитина може «на око» встановлювати

відношення між п'ятьма предметами за цими параметрами. Активно формується просторове сприймання. Воно узгоджується з практичними діями, що є фундаментом для формування різноманітних дій обстеження. Дії обстеження є операціональним компонентом перцептивної діяльності й найважливішим показником успіху дитини. Як і раніше, дитина найкраще сприймає та запам'ятовує ті об'єкти, з якими вона взаємодіє, особливо її цікавлять їх функціональні ознаки.

Розвиток мислення

Водночас для мислення дитини п'ятого року життя властива хаотичність. Дитина ще не спроможна поєднати окремі «здобутки» своїх роздумів у цілісний продукт. Але їй цілком доступне пізнання предметів та явищ у різних взаємозв'язках. Спеціальні експериментальні дослідження й провідний педагогічний досвід довели, що саме такі знання є універсальним засобом розвитку мисленнєвої діяльності дитини. Засвоєння системи знань потребує від дитини вміння активно використовувати наявний досвід для осмислення нової інформації.

Вирішальне значення у процесі розвитку мислення дитини відіграє майстерність дорослого в спонуканні дитини до вибіркової активізації наявних знань щоразу в новому аспекті відповідно до конкретної ситуації. Досвід такої діяльності в дитини п'ятого року життя поступово призводить до якісно нового підходу до аналізування предметів і явищ навколишнього світу. Дитина щоразу відкриває для себе нові аспекти вже знайомих об'єктів, проникає в їх нові зв'язки. Саме тут зароджується загальне творче ставлення дитини до дійсності, а пізнавальна діяльність набуває творчого характеру.

Розвиток процесів пам'яті

Особливо інтенсивно в дитини п'ятого року життя розвивається пам'ять. Вона посідає чільне місце в розширенні досвіду пізнання дитиною навколишнього світу та орієнтації в ньому.

У дитини з'являється потреба в довільному відтворенні, а згодом і довільному запам'ятовуванні. За допомогою дорослих вона починає оволодівати простим прийомом довільного запам'ятовування — повторенням. Збільшується обсяг того, що дитина здатна запам'ятати. Наприклад, коли дитина переказує казку, вона не лише відтворює основні події, а й вдається до подробиць, передає пряме й авторське мовлення. Для розвитку пам'яті дитини найважливішими є:

мовленнєве спілкування;

слухання літературних творів;

сюжетно-рольова гра.

Розвиток уяви

На п'ятому році життя дитини активно розвивається її уява, що тісно пов'язана з перцептивними діями. Поступово дитина навчається відрізняти свої уявні образи від самих предметів, позначати їх словом, переносити їх функції на інші предмети. Стають помітнішими перші спроби керувати власними образами, змінювати їх відповідно до свого задуму.

Уява дитини розвивається в тісному взаємозв'язку з мовленням. Адже саме мовлення сприяє формуванню уявлень про предмет і дає змогу дитині уявити предмет, якого вона не сприймала. Обмежений розвиток мовленнєвої діяльності дитини однозначно гальмує і розвиток її уяви.

Під впливом мовленнєвого спілкування з дорослими у дитини з'являються перші образи довільної уяви: чи то під час малювання на запропоновану тему чи то під час колективної гри. Особливо яскраво проявляється й водночас розвивається уява в сюжетно-рольових іграх та в іграх-драматизаціях. Наприклад, коли дитина розповідає відомі твори, вона наділяє персонажів новими рисами, діями, робить перші спроби змінити авторський текст.

Важливе значення для розвитку уяви дитини має будь-яка продуктивна діяльність, особливо конструювання. Конструювання — один із найбільш важливих засобів формування в дитини універсальної здатності до будь-якої діяльності. У конструюванні найраніше виявляється здатність дитини до творчості, воно стає засобом її самовираження.

На п'ятому році життя дитина проявляє стійкий інтерес до різних видів зображувальної діяльності. Розширюється діапазон образів природи, людей, тварин, іграшок, які дитина прагне відтворити. Помітно вдосконалюються малюнки дитини. Завдяки розвитку координації рухів зображення предметів, фігур стають упізнаваними за певними ознаками. З'являються перші, хоч і схематичні, прості сюжети, переважають лінії, плями, мазки. Дитина прагне створювати попередньо задуманий образ (в малюнку, ліпленні, аплікації чи конструюванні). Зрозуміло, що такі задуми дитини є ще нестійкими, утім чітко розповісти, що в неї вийшло на малюнку, в будові чи ліпленні, вона спроможна.

Мовленнєві характеристики віку

Мовлення має провідне значення у розвитку сенсорних процесів дитини п'ятого року життя. Під час називання ознак предметів, дитина водночас виділяє їх. Збагачення мовлення дитини словами, що означають якості предметів, зв'язки та відношення між ними, сприяє осмисленому сприйманню.

Упродовж п'ятого року життя відпрацьовуються навички точно вживати слова-означення під час спеціальних дидактичних ігор, спрямованих на розвиток порівняння, узагальнення, класифікації, адже основна їх орієнтація — пізнання предмета, уточнення його якостей та властивостей, правильне їх означення словом. Майстерність дорослого може стимулювати пізнавальну активність кожної дитини у такі способи:

- * надання дитині ролі ведучого в грі;
- * попередня підготовка до нової гри;

* введення ігрового персонажу, роль якого виконує дитина і діє від його імені тощо.

У цей період активізується також використання узагальнених уявлень про предмети і явища. Дитина поступово позбувається залежності безпосередніх контактів з навколишніми предметами. Вона вже може чітко висловити, який предмет хоче отримати, яку іграшку загубила тощо. З'являються спроби висловити свої уявлення, образно представити задум-прохання.

Когнітивно-лінгвістичні досягнення

Когнітивно-лінгвістичні досягнення дитини цього періоду пов'язані із засвоєнням відношень «людина — ситуація», «мовна форма — значення». Ці базисні утворення, що сприймаються як єдність слова разом із значенням об'єктів ситуації спілкування, забезпечують успішність взаємодії дитини з оточенням.

Можливість успіху контактів з ним залежить від засвоєння вказаних відношень. Завдяки їм дитина відповідає на запитання щодо характеристики стосунків людей у спілкуванні: «Хто?», «Кому?», «Де?», «Навіщо?», «Що говорить?» тощо.

Підвищення когнітивної складності мовленнєвої поведінки, активність взаємодії з оточенням в різних видах діяльності обумовлюють стрімке поповнення словникового запасу дитини на п'ятому році життя. Виникає потреба роз'яснювати та розтлумачувати значення слів дитині, утворювати разом нові. Подальший розвиток когнітивних процесів (сприймання, пам'ять, мислення, уява) дає змогу дитині середнього дошкільного віку зробити мову та мовлення об'єктом усвідомлення.

Швидкоплинний характер словотворення вказує на природність цього явища у мовленнєвому розвитку дитини п'ятого року життя.

Довільність поведінки дитини

Упродовж середнього дошкільного віку психічні процеси дитини поступово набувають ознак довільності. Завдяки цьому дедалі більше бажань дитини переходить у її наміри.

Особливістю поведінки дитини цього віку є те, що вона має намір і прагне одразу його реалізувати, скоротити час, необхідний для обдумування, але не усвідомлює шляхів та засобів втілення цього наміру. Коли ж їй потрібно тривалий час діяти за наміром, то для його підтримки необхідні допоміжні спонукання з боку дорослого. У цьому й проявляється недостатня свідомо регуляція дитини. Вона не може розмірковувати, аналізувати проблему з різних боків. їй легше відмовитися від бажаного майбутнього, ніж заради нього поступатися цьогочасними бажаннями.

На п'ятому році життя дитина починає застосовувати власне мовлення для планування своїх дій. Вона зазначає: «Буду малювати ліс. Намалюю багато дерев, а потім зайчика». Або так: «Посаджу квіти і буду їх поливати, щоб швидше вирости».

Також дитина п'ятого року життя починає використовувати мовлення для керівництва своїми діями. Коли вона спрямовує свої дії, то здебільшого говорить уголос. Існування зовнішнього мовлення, зверненого до себе під час досягнення мети, свідчить про недостатній розвиток регулятивної функції щодо власних дій.

Планування для дитини є складним завданням і потребує мобілізації розумових зусиль. Треба вчити її попередньо визначати спосіб своїх дій, орієнтувати на зразок предмета, який потрібно буде відтворити. Уміння дитини визначити свої майбутні дії, розповідати про них не лише позитивно впливає на досягнення нею мети, а й допомагає поступово позбутися імпульсивності в поведінці.

Важливо навчити дитину обдумувати послідовність виконання роботи, заздалегідь добирати необхідний матеріал і знаряддя. Доцільно обговорювати з нею задуми, створювати можливість вибирати певні засоби з багатьох варіантів. Допоможуть такі запитання: «Як ти хочеш це зробити і чому?», «А як можна зробити інакше?», «А як краще?», «А як я зробила, відгадай?», «А чому б я так вчинила?» тощо.

У середньому дошкільному віці підвищується стійкість намірів дитини завдяки оволодінню нею засобами для їх здійснення, набуттю практичних умінь та навичок. Зростає здатність до вольових зусиль, а отже починає розвиватися довільна поведінка. Свої вольові зусилля дитина п'ятого року життя може спрямовувати не лише на активізацію дій, а й на їх гальмування. У дитини з'являється свідомий контроль своєї динамічної активності, мотиви розмірковувального характеру починають домінувати над імпульсивними. Однак цей контроль ще недосконалий і має обмежений характер. Найліпших успіхів дитина досягає під час гри, коли вона бере на себе відповідну роль. Хоча й такий контроль є недостатньо усвідомленим, бо гра ще має афективний характер.

Для утримування мети для дитини цього віку потрібна зовнішня підтримка. Найбільш дієвими способами керівництва поведінкою і діяльністю дитини п'ятого року життя є такі:

- .. демонстрування зразка;
- .. вказівки;
- .. пояснення;
- .. нагадування.

Опосередковане керівництво також здійснюють шляхом надання діям дитини певного смислу, підтримки і заохочення її зусиль. Під час корегування дій дитини замість прямих вказівок варто застосовувати навідні запитання, що змушували б її міркувати, шукати вихід зі скрутного становища. Під впливом такого стимулювання думки і дії дитини стануть більш самостійними.

Емоційна сфера

На п'ятому році життя ускладнюється зміст емоційної сфери дитини, імпресивний бік емоцій і почуттів (сигнальну роль переживань розглядають через функції спонукання й оцінки):

- з'являється здатність розрізняти істинні та зовнішні прояви переживань, розуміти переживання інших та пов'язувати їх з певними діями;
- відбувається диференціація емоцій, дитина активно засвоює не лише «мову» почуттів, а й починає проявляти власне ставлення до дійсності у своїх малюнках, будівлях з конструктора, позах, інтонаціях, рухах та у виборі партнерів по спілкуванню.

Важливим новоутворенням в емоційній сфері дитини п'ятого року життя є її здатність до емоційної децентрації, що є вмінням стати на позицію іншої людини, відчувати, як вона почувається, виявити співчуття, співучасть тощо. Розвиток соціальних емоцій призводить до появи нового змісту спонукальних мотивів у поведінці дитини п'ятого року життя, тобто вона починає розуміти, як потрібно чинити в певній ситуації.

Особистісна сфера

Процес становлення особистісних утворень психіки дитини — особливо індивідуалізоване явище, що потребує особистісно орієнтованого педагогічного підходу дорослого. Паралельно з пізнанням довкілля дитина пізнає і саму себе. Особливого значення при цьому набувають оцінні судження дорослих, які є могутнім джерелом переживання.

Основними новоутвореннями особистісної сфери дитини п'ятого року життя є:

Поглиблення усвідомлення дитиною образу себе: вибудовується структура Я, з'являються зміни у структурі образу себе, під впливом оцінного ставлення оточення пізнавальний компонент образу Я набуває нової якості, знання та уявлення дитини про саму себе систематизуються та конкретизуються;

Підсилення дії функцій образу Я: проявляється стабільне соціально-пізнавальне самоприйняття, охорона і збереження досягнутого рівня самоповаги, диференціація та узагальнення дитиною особистісного досвіду підвищується рівень самооцінки й

передбачення оцінного ставлення з боку оточення, а також функція самоствердження;

Набуття образу Я статусу функціонального органу само-визначення: дитина починає оцінювати себе очима інших людей, вчиться аналізувати свої вчинки «збоку», приймати рішення, враховувати при цьому можливу реакцію на свої дії з боку партнерів по спілкуванню.

Дитина вчиться брати до уваги свої реальні успіхи в тому чи тому виді діяльності, узагальнювати та класифікувати власні вчинки відповідно до норм і правил, які регулюють поведінку дитини середнього дошкільного віку, тобто починає формуватися рефлексивне я.

Функціонування зазначених новоутворень Я-образу опосередковують будь-які види активності дитини та дають змогу їй діяти «від імені» власного Я, стати суб'єктом власних дій, думок, переживань, тобто творцем свого внутрішнього світу. Крім того, на п'ятому році життя в особистісній сфері дитини відбувається вторинна статева ідентифікація як показник єдності переживань і рольової поведінки. Дитина усвідомлює знання про норми й вимоги, пов'язані з її належністю до певної статі, та формування адекватної поведінки. Дитина здатна розрізнити людей за їх статевою приналежністю й відповідно визначити, до якої групи вона належить: чоловіків чи жінок. Це відкриває шлях до сприймання й оцінки власних дій, а також вчинків інших хлопчиків і дівчаток (наприклад, хлопчик має пропустити дівчинку вперед, запропонувати їй місце тощо).

Соціалізація дитини

На п'ятому році життя спілкування дитини стає інтенсивнішим, у неї складається певна позиція у групі, внаслідок чого відбувається її диференціація за соціальним статусом.

Показниками визнання дитини однолітками є:

- успішність дитини в індивідуальній і спільній діяльності;

- особливості власної поведінки дитини;
- оцінка її успішності дорослими.

Крім того, спілкування набуває характеру позаситуативно-особистісного, для якого характерним є виникнення нового змісту потреби у спілкуванні — співпереживання і взаєморозуміння.

У цьому віковому періоді надзвичайно важливо, щоб дорослі приділяли належну увагу дитячому самообслуговуванню. П'ятий рік життя — це чи не найважливіший період для формування операціональних можливостей дитини в найрізноманітніших побутових ситуаціях її життєдіяльності.

Отже, на п'ятому році життя дитини розпочинається активний період усвідомлення й злагодженого узгодження нею свого місця в системі стосунків з дорослими, що забезпечує більш ефективну її адаптацію до соціальної реальності.

ПОРАДИ БАТЬКАМ

“Поважайте дитяче бажання бути хорошим, бережіть його як найтонший рух людської душі, не зловживайте своєю владою, не перетворюйте мудрості батьківської влади в деспотичне самодурство”.

В.Сухомлинський

Які батьки не мріють про те, щоб їхні чада зростали здоровими і щасливими і, звичайно, вдячними? Та далеко не всі досягають заповітної мети. Інакше давно зникла б горезвісна проблема батьків і дітей. Як же правильно виховувати своїх нащадків? Ось поради американського психолога Віктора Кляйна.

1. **Стимулюйте інтелект дитини.**

Створюючи необхідне середовище, можна підвищити коефіцієнт розумового розвитку дитини на 25-30 одиниць чи,

навпаки, знизити його на 50-80 одиниць (якщо життя дитини буде одноманітним, нецікавим і безрадісним).

2. **Формуйте у дитини самоповагу.**

Власний образ, закріплений свідомістю, є визначальним під час прийняття рішень: у виборі друзів, у коханні, профорієнтації...

3. **Навчіть дитину спілкуватися.**

Для цього необхідні щонайменше п'ять таких чинників:

- щира любов батьків (породжує почуття захищеності);
- доброзичливість інших дорослих, не лише рідних і близьких (рятує від комплексів);
- зовнішня привабливість дитини;
- обґрунтована впевненість у собі (кожний у чомусь сильний);
- хороший запас слів (як інакше спілкуватись?).

4. **Стежте за тим, щоб дитина не перетворилася на "телемана"**

Соціологи запевняють, що діти проводять перед екраном телевізора близько 50 годин на тиждень. Медики вважають, що це гальмує розвиток лівої півкулі головного мозку, відповідальної, зокрема, за розвиток мовлення. Телепередачам слід протиставити заняття спортом, музикою, читання, корисну домашню роботу.

5. **Виховуйте відповідальність і порядність.**

Слід робити це не лише за принципом «что такое хорошо и что такое плохо», а, насамперед, на власному прикладі. Не прогайте момент: у підлітковому віці симпатії перемістяться з батьків на однолітків.

- 5. **Привчіть дитину пишатися своєю сім'єю і шанувати їх традиції.**
- 6. **Живіть у хорошому оточенні.**

Друзі, яких виберуть ваші діти, впливатимуть на їхні моральні орієнтири, поведінку. Тому уважно придивляйтеся до сусідських

дітей, цікавтеся репутацією закладу, до якого ходять ваші діти. Подбайте про те, щоб розширити коло знайомств дитини.

7. Будьте вимогливими.

Діти з високою самооцінкою, почуттям власної гідності, умінням робити щось краще за інших, як правило, виростають у сім'ях, де до них висували високі вимоги: підтримувати постійний порядок у домі, організовувати своє дозвілля, добре поводитися. Та не перегніть палицю – не будьте тиранами. І" врахуйте: слухняними, акуратними розумними діти стають не відразу. Потрібні ваші зусилля протягом багатьох років. Будьте ж терплячими.

8. Привчайте дитину до праці.

Якоюсь мірою ви можете запрограмувати майбутній життєвий успіх свого чада. Привчіть його без примусу виконувати доручену справу, допоможіть заповнити життя цікавими і потрібними справами. Нехай звикає долати труднощі й переконається, що йому багато чого під силу.

9. Не робіть за дітей те, що вони цілком можуть зробити самі.

І запам'ятайте: якщо у важку хвилину саме ви опинитеся поруч – як друг, а не як бос, дитина, можливо, довірить вам свою «страшну таємницю» і прислухається до вашої поради.